

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra filosofie a religionistiky

Bakalářská práce

Přirozený svět u Husserla a Patočky

Vedoucí práce: PhDr. Jan Samohýl, Th.D.

Autorka: Adéla Andersová

Studijní obor: Humanistika

Ročník: 4

2015

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 31. března 2015 .....

Děkuji vedoucímu práce PhDr. Janu Samohýlovi, Th.D., za podporu při výběru tématu této práce a vedení práce, a Mgr. Františku Weisovi za poskytnuté konzultace v husserlovském semináři Úvod do fenomenologie, které mi rovněž pomohly při vypracování práce.

Obsah

Úvod	5
1 Metoda a styl fenomenologie.....	7
2 Edmund Husserl	10
2.1 Biografické a tematické uvedení	10
2.2 Lebenswelt	13
3 Jan Patočka	21
3.1 Biografické a tematické uvedení	21
3.2 Přirozený svět	26
3.2.1 Uvedení problému.....	26
3.2.2 Původní deskripce.....	28
3.2.3 Pozdější deskripce.....	35
Závěr.....	38
Literatura	41
Abstrakt	42

Úvod

Cílem této bakalářské práce je představení tématu přirozeného světa u dvou filosofů fenomenologické filosofické tradice: jejího zakladatele Edmunda Husserla (1859–1938) a jednoho z jeho žáků Jana Patočky (1907–1977).

K tématu bakalářské práce jsem se dostala postupně – díky semináři Česká filosofie jsem se nejprve setkala s některými Patočkovými texty, a poté jsem se v semináři Úvod do fenomenologie 1 vypořádávala s Husserlovými texty. V seminárním textu z díla *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie*¹ téma přirozeného světa prosvítalo zpočátku poněkud slabě, než se ukázalo, že právě v přirozeném světě Husserl našel svého Prvního Geometra, po kterém v zamýšlení o původu geometrie pátral.

Jednou z motivací pro výběr bakalářské práce bylo, že fenomenologie prohlašuje v osobách obou mnou vybraných představitelů, že není pouhou teoretickou spekulací, ale snaží se najít řešení problémů v odkrytí hlubších *neteoretických* vrstev řešených problémů. U každého problému se snaží proniknout k jeho samotnému jádru, které chce nechat promluvit v jeho typičnosti a podstatě (eidos).² To vystihuje známé heslo fenomenologie: „Zpět k věcem samým!“. Fenomenologie se však zároveň má stát přísnou objektivní vědou. Jak se jí podaří skloubit vědeckou přísnost s tím, že její předmět se týká zdroje poznání? Je tím zdrojem člověk, lidská subjektivita, nebo poznání vyrůstá z něčeho „nadsbjektivního“? Zájem o způsob, jak se s takovými otázkami Husserl i Patočka vypořádávají, mě vedl k volbě tématu bakalářské práce, protože téma přirozeného světa je u obou dvou myslitelů obrazně řečeno terénem, na kterém probíhá jak analýza uvedených otázek po podstatě poznání (jedno z hlavních témat fenomenologie), tak pokus o jejich řešení.

Metodicky jsem se rozhodla pojmout bakalářskou práci následovně: po úvodu nejdříve krátce představím historické souvislosti vzniku samotné fenomenologie

---

¹ HUSSERL, E. *Krise evropských věd a transcendentální filosofie*. Jednalo se o kapitolu § 9a s názvem *Čistá geometrie*, a *Přílohu III* k uvedené kapitole, s názvem *O původu geometrie*.

² BERNET, R; KERN, I; MARBACH, E. *Úvod do myšlení Edmunda Husserla*, s. 91. Fenomenologie jako „nová eidetika“ podle E. Husserla: „pouhá zkušenost není vědou (...) výzkum vědomí nemá být zkušenostní vědou, nýbrž eidetickou vědou o podstatách.“

s jejími základními prameny. Představím fenomenologii jako svébytný a specifický směr filosofie a pokusím se popsat její metodu, která je pro Husserlovo a Patočkovu řešení problému přirozeného světa určující. Dále uvedu stručný životopis Husserla a nastíním, jak v jeho filosofii začal pomalu prosvítat svět našeho života. Poté se budu věnovat Patočkovi a jeho pojetí přirozeného světa. Závěrem bude následovat shrnutí této práce, kde se pokusím vymezit rozdíly mezi oběma autory a vylíčím, v čem spočívá Patočkova kritika vůči Husserlovi.

Hlavními prameny, ze kterých jsem čerpala, byly E. Husserl, *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie*, J. Patočka, *Přirozený svět jako filosofický problém*³, a některé texty ze svazku *Fenomenologické spisy II*⁴, ve kterých Patočka pohlíží na problém přirozeného světa odlišně, a k Husserlovu pojetí je kritičtější.

---

³ Používám text, který vyšel v: PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět: texty z let 1931–1949*, Praha 2008.

⁴ PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy II. Co je existence: publikované texty z let 1965–1977*, Praha 2009.

1 Metoda a styl fenomenologie

Fenomenologická redukce je nejzákladnější metodou fenomenologie. Husserl po vzoru antických skeptiků tuto metodu nazývá „epoché“.⁵ Epoché znamená zdržení se úsudku neboli „uzávorkování“ generální teze světa, a je právě tím nástrojem, který umožňuje kritický přístup na vlastní pole fenomenologie, k čistým fenoménům fenomenologie.⁶ Cesta k této metodě u Husserla vedla přes tři tradice novověké filosofie. Přes tradici kartezianismu, ve které se podle Husserla poprvé objevuje oblast čistého vědomí, přičemž sám Husserl tvrdí, že Descartes sice tuto oblast odkryl, avšak pravý význam mu zůstal skryt. Druhým impulzem pro transcendentální subjektivismus byla pro Husserla postava Immanuela Kanta (1724–1804), a třetí tradicí byl anglický empirismus (Locke, Hume), který Husserla ovlivnil zejména požadavkem poznání založeného na zkušenosti.⁷ Podle Patočkovy charakteristiky fenomenologické filosofie „*zdar filosofie závisí na tom, dovede-li sloučit intenci radikálnosti a konsekvence, vlastní racionalismu, s intencí konkrétnosti, vlastní empirismu*“.⁸

První impulzy k této metodě se objevují v Husserlově díle *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii* v roce 1913. V tomto díle se formuje Husserlova myšlenka založení fenomenologie jako přísné vědy. Vědy, která by byla založena na fenoménech. Abychom se dostali k fenoménům, musíme vykonat redukci. To znamená, že se musíme zdržet generálních tezí, které jsou námi přirozeně přijímané. Tím, že tyto teze o existenci věcí nekriticky přijímáme, se dopouštíme podle Husserla metodické chyby, protože nekriticky přeskakujeme oblast, která je pro kritické založení našeho poznání prvotní. Tato oblast nebyla ještě dostatečně vědecky prozkoumána a zaslouží si větší pozornosti. Redukcí se oprošťujeme od přirozeného

---

⁵ Srov. BLECHA, I. *Husserl*, s. 74.

⁶ Doslova přeloženo je fenomenologie vědou o fenoménech, ale fenomén pro ni není jakýkoliv jev, není jím cokoli se jeví, ale zejména to, co jevení samo (ukazování se) umožňuje. Jevy, které fenomenologie chce přísně vědecky zkoumat (metoda deskripce), tak nejsou běžně přístupné jevy, i když na druhou stranu k jevům fenomenologie se lze dostat pouze přes běžně přístupné jevy. V dalším textu tak používám pojem „fenomén“ ve smyslu fenoménu fenomenologie.

⁷ Srov. BERNET, R; KERN, I; MARBACH, E. *Úvod do myšlení Edmunda Husserla*, s. 76–78.

⁸ Cit. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět*, s. 175–176.

postoje, ve kterém nemáme možnost fenomény nahlédnout, teprve uzávorkováním se dostáváme k „očistěnému já“, a právě v této fázi máme možnost nahlédnout fenomény, tedy to, jak se nám věci ukazují.⁹

V této souvislosti Husserl zavádí ještě tzv. eidetickou redukci a transcendentální redukci. Pojem „eidos“ používá Husserl k pojmenování toho, co se nám odrývá jako podstata věci, to, jak věc skutečně „je“. Nahlédnout věc tak, jak skutečně je, nám umožňuje „eidetická redukce“ nebo také „eidetická variace“. *„Představme si strom: proměníme-li jej ve fenomén jako korelát různých zážitků, mohu s ním provádět určité procedury – variovat jeho možné podoby, přidávat či ubírat mu na velikosti, na košatosti, měnit z listnatého na jehličnatý atd. Avšak tato procedura má své meze. Má-li korelát zůstat fenoménem stromu, mohu všechny variace provádět jen v určitém rámci, který si ovšem sám nevolím. Tento rámec mi vnucuje strom a dožaduje se jím toho, aby zůstal strom stromem.“¹⁰* Nemůžeme ze stromu udělat v rámci variace např. květinu. V rámci, ve kterém se pohybujeme, jsme podřízeni tomu, co činí danou věc tou kterou věcí, tedy strom stromem, jsme podřízeni samotné její podstatě. V tomto smyslu Husserl kritizuje vědy za to, že nerespektují invariační rámec věcí či jevů. Příkladem může být fyzika, která např. běžně vizualizuje zvuk kreslením vlnových délek apod., přitom nerespektuje požadavek, že zvuk zůstává ve své podstatě zvukem.¹¹

Husserl se dostává ještě dál tzv. „transcendentální redukcí“. *„Pojem transcendentální je převzat z Kanta, a znamená postoj, jenž umožňuje reflexi pozorovaného jaksí ‚z boku‘, z hlediska jeho provozu, za současného odhlédnutí od obsahů, na nichž se jinak osvědčuje. Pro Husserla to znamená ještě jeden krok ve ‚vyprazdňování‘, v ‚odhlížení‘ a ‚uzávorkování‘.“¹²* Prvním krokem se pomocí epoché dostáváme k „čistému já“, transcendentální redukcí se pak dostáváme v rámci této sféry „očistěného já“ k „transcendentálnímu já“.

Vztah mezi epoché, eidetickou redukcí a transcendentální redukcí však není úplně vyjasněný. Fenomenologické diskuse se zabývají samotným pořadím jejich provádění,

---

⁹ Srov. BLECHA, I. *Husserl*, s. 71–76.

¹⁰ Cit. tamtéž, s. 78.

¹¹ Srov. tamtéž, s. 80.

¹² Cit. tamtéž, s. 85.

přičemž nepřijatelnější verzí je, že se obě redukce mohou provádět v pořadí různém, podle toho, co na dané problematice právě zkoumáme.¹³ Většina interpretů se shodne v tom, že epoché tvoří rozeznávací prvek Husserlovy fenomenologie, ale již Husserlovi současníci, kteří nadšeně přijímali některé typy redukcí, metodu epoché jako klíčovou pro fenomenologii však nesdíleli a svoji variantu fenomenologie tvořili bez ní (Martin Heidegger, J. P. Sartre, Max Scheler, Maurice Merleau-Ponty, Jan Patočka).

---

¹³ Srov. BLECHA, I. *Husserl*, s. 87.

2 Edmund Husserl

2.1 Biografické a tematické uvedení

Edmund Husserl se narodil 8. dubna 1859 v Prostějově a stal se jedním z nejvýznamnějších evropských myslitelů 20. století.¹⁴ Stál u zrodu toho proudu evropské filosofie, pro který se později vžil název „kontinentální“. Po gymnáziu studoval na univerzitách v Lipsku, v Berlíně a ve Vídni. Po ukončení univerzity navštěvoval přednášky Franze Brentana (1838–1917). Byl to právě Brentano, který Husserla ovlivnil v jeho dalších filosofických bádáních a přesvědčil ho o tom, že filosofie může být přísnou vědou. Doba, do které Husserl vstupoval, se vyznačovala stoupajícím vlivem tzv. pozitivních věd, ke kterým patřila i psychologie, jež měla filosofii nahradit. Vliv psychologismu lze najít i v Husserlově díle *Filosofie aritmetiky. Psychologická zkoumání. První svazek (Philosophie der Arithmetik. Psychologische und logische Untersuchungen. Erster Band)*, vydaném v roce 1891. V tomto díle se Husserl zabývá problémem základních matematických pojmů a (kognitivních) procesů, které vedou k ustanovení těchto pojmů.¹⁵ Gottlob Frege (1848–1925), další významný myslitel počátku 20. století, jenž pro změnu stál u zrodu jiného proudu filosofie, který dnes známe pod názvem „analytická“, na Husserlovu *Filosofii aritmetiky* reagoval v roce 1894 kritickou recenzí, která Husserla hluboce zasáhla, avšak podnítila ho k hlubšímu přemýšlení o problémech čisté logiky.¹⁶

V letech 1900–1901 vychází I. a II. díl Husserlových *Logických zkoumání*. Toto dílo se vyrovnává s prvky psychologismu v logice a je jeho rozsáhlou kritikou.¹⁷ Je často chápáno jako dílo průlomové (první vážné proniknutí do fenomenologické filosofie). To, o co v něm Husserlovi jde, je „čistá logika“. *„Logická zkoumání postavila problematiku Filosofie aritmetiky do nového světla tím, že pojem psychického vztahu, na němž svou myšlenku vykázání prvních aritmetických pojmů založilo první dílo,*

---

¹⁴ Srov. BLECHA, I. *Husserl*, s. 7.

¹⁵ Srov. tamtéž, s. 9–24.

¹⁶ Srov. tamtéž, s. 29.

¹⁷ Srov. tamtéž, s. 31.

obohatila o případ kategoriálního názoru, tj. názoru, který je korelátem spontánních, svobodných činností mysli, v nichž „vznikají“ přesto objektivní, různým reálním průběhům myšlenkovým společné útvary.“¹⁸ V prvním dílu Logických zkoumání se Husserlovi „podařilo prolomit kouzlo, jímž na jeho současníky působil rychlý rozvoj vědecké psychologie. S čistou logikou získala filosofie opět nejen vlastní výzkumnou oblast, která je nezávislá na psychologii a přírodní vědě, nýbrž získala i oblast ‚nejvyšší dignity‘. Teprve oproštění filosofie od přírodovědeckého způsobu myšlení otevřelo oči pro dosah filosofické teorie vědy, pro čistou logiku jako *mathesis universalis*“.¹⁹

Logická zkoumání měla velký ohlas u Husserlových současníků, byla předmětem zájmu filosofa a psychologa Theodora Lipse (1851–1914), Alexandra Pfändera (1870–1941), Moritze Geigera (1880–1937), Adolfa Reinacha (1883–1917), Maxe Schelera (1874–1928) a Theodora Conrada (1881–1969), který v roce 1907 založil filosofickou společnost. Tak se začíná formovat první fenomenologická škola.²⁰ V té době v roce 1901 byl Husserl jmenován mimořádným profesorem a až do roku 1916 působil na univerzitě Göttingen, kterým je vymezeno Husserlovo druhé myšlenkové období, v němž se fenomenologie začala formovat do klasické podoby.²¹ K této fenomenologické škole se přidávají ještě další myslitelé, jako jsou Edita Steinová (1891–1942), Jean Héring (1890–1966), Roman Ingarden (1893–1970) a další. Avšak s 2. světovou válkou se všechny svazky v rámci této školy definitivně rozpadly.²²

V roce 1913 vychází Husserlova druhá významná publikovaná práce *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii*. Zde se začíná plně prosazovat Husserlova ambice založení filosofie jako přísné vědy, a poprvé se zde projevují tendence k filosofické pozici transcendentálního idealismu.²³

Od roku 1916 Husserl působí (až do konce své akademické kariéry, která spadá do období nastupujícího hnutí nacionálního socialismu a protižidovských zákonů) ve

---

¹⁸ Cit. PATOČKA, J. *Úvod do studia Husserlovy fenomenologie*, s. 44.

¹⁹ Cit. BERNET, R; KERN, I; MARBACH, E. *Úvod do myšlení Edmunda Husserla*, s. 33.

²⁰ Srov. BLECHA, I. *Husserl*, s. 53–54.

²¹ Srov. tamtéž, s. 41.

²² Srov. tamtéž, s. 54.

²³ Srov. tamtéž, s. 71.

Freiburgu, kde jsou jeho asistenty Edita Steinová (1891–1942) a Martin Heidegger (1889–1976).²⁴

V období po 1. světové válce, kdy se mnoho z Husserlových studentů pod vlivem válečných událostí obrátilo k existencialistickému stylu filosofování nebo k nějaké formě tzv. filosofie života (*Lebensphilosophie*), se Husserlův zájem soustředil na problematiku předpredikativní pasivní syntézy aktů vědomí, a výsledkem byla zjištění později publikovaná pod názvy *Formální a transcendentální logika* a *Zkušenost a soud*.²⁵

V roce 1928 odešel Husserl do penze a své křeslo na univerzitě předal Heideggerovi. Do něho vkládal z hlediska pokračování fenomenologie zpočátku velké naděje, po publikování Heideggerova stěžejního díla *Bytí a čas*, stejně jako *Kant a problém metafyziky*, byl Husserl překvapen až šokován zcela odlišným způsobem pojetí fenomenologie, a prohlásil, že svými myšlenkami se Heidegger odklonil od fenomenologické tradice.²⁶ Toto zklamání jej vedlo v posledních deseti letech života, v době sílící protižidovské nálady v Německu, ke spolupráci s Eugenem Finkem (1905–1975), který byl jeho posledním (a nejbližším) asistentem. Výsledkem tohoto období, kdy se Husserl snaží najít kritickou odpověď na úspěšnou Heideggerovu podobu fenomenologie, se pokouší (naposledy v životě) přeformulovat lépe a výstižněji tu podobu fenomenologie, za jejíhož otce je pokládán. Výsledkem byl souhrn textů, které mají těžiště v přednášce přednesené Husserlem ve vídeňském Kulturním svazu v roce 1935 pod názvem *Filosofie v krizi evropského lidstva*. Tento souhrn textů byl posmrtně vydán pod názvem *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie*.²⁷

V ní kromě jiného otevírá Edmund Husserl téma přirozeného světa, toto dílo je pro mé téma klíčové a budu se jím blíže zabývat v další kapitole.

---

²⁴ Srov. BLECHA, I. *Husserl*, s. 91.

²⁵ Srov. tamtéž, s. 119.

²⁶ Srov. tamtéž, s. 100.

²⁷ Srov. tamtéž, s. 116–117.

2.2 Lebenswelt

Co znamená, když se řekne „svět našeho života“? Většina lidí se shodne na tom, že tomuto výrazu nějak rozumí: je to svět, který je nám tím nejběžnějším způsobem daný a známý. Ve světě „jsme“, zde žijeme, zařizujeme se, pracujeme, svět přetváříme a pobýváme v něm. K tomuto „nejbližšímu“ světu jsme vztaženi skrze naše prožívání, máme o něm nějaké představy, přičemž představa světa může být pro někoho jiná než pro druhého, ale přesto všechno existuje „něco“, co je pro všechny společné, když se řekne „svět našeho života“, máme pocit, že mu rozumíme. Svět je to, co „tady“ pro nás všechny existuje a vždy trvá, nelze si jednoduše představit, že by prostě nebyl, stejně jako si nelze představit, že bychom nebyli my. Svět je pro nás každodenní samozřejmostí. Jako bychom se v něm od narození koupali – všichni v jednom velkém bazénu plném živlu světa. A možná právě pro tuto blízkost a samozřejmost byl „svět našeho života“ opomíjen. Nebo také proto, že není vědecky přesně popsáný a probádáný. To uvidíme později.

Edmund Husserl problematiku přirozeného světa poodhaluje již ve 20. letech minulého století přednáškami *Fenomenologická psychologie* (1926–1927), *Příroda a duch* (1927) a v díle *Formální a transcendentální logika*. Teprve Husserlova pozdní práce z let 1935–1936, *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie*, je stěžejním dílem pro otevření problému světa našeho života jako takového. Husserl tento výraz „svět našeho života“ sice používal již ve 20. letech, ale tehdy pro něj nebyla tato problematika ještě tak významná, aby ji chápal jako „univerzální filosofický problém“. Používal tohoto výrazu jako označení pro „přirozený pojem světa“ či „prostého světa zkušenosti“.²⁸ Teprve později se „*problém světa, nakonec vědomě uchopený (...) záhada všech záhad, musil stát samostatným tématem myšlení*“.²⁹

Jádro *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie* tvoří Husserlova přednáška, která se konala 7. května 1935 ve Vídni a nesla název *Filosofie v krizi evropského lidstva*.³⁰ Toto dílo je první prací, ve které Husserl zpracovává otázku

---

²⁸ Srov. BERNET, R; KERN, I; MARBACH, E. *Úvod do myšlení Edmunda Husserla*, s. 236.

²⁹ Cit. HUSSERL, E. *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie*, s. 35.

³⁰ Druhou takovou „zdrojovou“ přednáškou byla Husserlova přednáška téhož roku v Praze, pod názvem „*Krize evropských věd a psychologie*“.

specifických (duchovních) dějin filosofie, jež se zde chápou jako pokračování přirozeného postoje. V době, kdy se Husserl začal touto problematikou zabývat, téma evropské krize bylo hojně diskutovaným tématem, avšak Husserl je otevírá a pokládá zcela novým způsobem.

Když Husserl mluví o krizi Evropy, nemyslí tím Evropu pojatou jako geografický útvar, nýbrž jako útvar duchovní. Tento útvar je ve své specifčnosti propojen stejným způsobem myšlení lidí, duchovním vývojem a vnitřní historií. Mezi lidmi, kteří spadají pod tento útvar, panuje jistá sounáležitost, Husserl mluví o „zvláštní duchovní příbuznosti“, tento aspekt v nás Evropanech budí pocit domova. Je to společný postoj ke světu, společný způsob myšlení a vztah ke světu. Husserl staví do protikladu k evropské kultuře např. indickou kulturu, která je pro nás Evropany vzdálená a cizí.³¹ Je to proto, že postrádá ten cíl (telos), o který Evropané od doby antické filosofie usilovali.

V čem viděl Husserl podstatu krize tohoto evropského duchovního útvaru? Podívejme se na situaci věd, říká Husserl. Věda má v naší společnosti autoritativní a vedoucí úlohu, je nositelkou plamene poznání při objasňování věcí tohoto světa i nás v něm.³² Vkládáme do tohoto lidského úsilí velikou důvěru. Na druhou stranu, ptá se Husserl, může nám věda poskytnout odpovědi týkající se smyslu našeho života jinak, než jak popisuje všechny ostatní věci světa? S odpovědí na tuto otázku nemusíme dlouho váhat. Současná věda nedokáže odpovídat na otázky našeho přirozeného prožívání světa a nás v něm jiným způsobem, než tak, že nás chápe jako jednu věc mezi mnoha dalšími, v matematicko-fyzikálním časoprostoru světa. Situace věd je podle Husserla taková, že redukuje ve snaze o co největší objektivitu i subjektivní oblast na „objektivno“.³³ *„To, co Husserla v první řadě přimělo k rozvinutí problematiky ‚přirozeného světa‘ nebo ‚světa našeho života‘, byla otázka vztahu přírody a ducha, resp. vztahu přírodních a duchovních věd; přesněji viděno to byl jeho pokus vyrovnat se*

---

³¹ Srov. HUSSERL, E. *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie*, s. 337–338.

³² Že jde o to poznat za smyslovými zkušenostmi něco neprchavého, trvalého, a to co nejpřesněji poznat, je evropská filosofická (platónská) myšlenka ideje jako pravdy závazné pro smyslový svět.

³³ Srov. HUSSERL, E. *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie*, s. 334–335.

*s dualismem karteziánské tradice, která chápala fyzické tělo (přírodu) a ducha (duši) jako dvě odlišné reality, jež však mohou být poznávány analogickou metodou.*³⁴

Subjektivní oblast, oblast ducha či duše, byla od světa vědy odříznuta, duch byl „naturalizován“, pochopen jako eufemismus pro chemické procesy. Ty probíhají ve fyzikálně určené mašinérii tělesovosti všeho, a člověk-nevědec nemůže pak najít své místo v tom světě, do kterého ho umísťují poznatky vědy. Právě v tomto nepříznivém vztahu vědy a přirozeného světa vidí Husserl nejhlubší krizi.³⁵

Husserlem popsaná krize spočívá v tom, že se v dnešním světě jeví, jako by přirozený svět byl něčím nedůležitým, jako by do světa „jaký ve skutečnosti je“ vůbec nepatřil. Vědci zrekonstruovali přirozený svět podle svých vlastních metod, které se jeví jako jediné správné. Přirozený svět nemizí, pokračuje, ale překryla ho vědecká konstrukce, které přirozený svět neodpovídá. Na tomto základě spočívá krize. Vezměme si například, jak nám věda definuje čas, věda mi dokáže poskytnout nějakou definici času, ale neřká mi, jak čas prožívám, čím čas ve své vlastní podstatě skutečně je. Čas je fyzikální jednotka, ale v první řadě je to prožívaná skutečnost, ale o této skutečnosti mi vědecká definice času nemůže poskytnout žádné informace. Čemu pak mohu věřit? Těžko přístupné vědecké definici, která vystihuje pravdu? Nebo svému prožívání, i když vím, že jeho smysl není vědecky dokázaný? Krize spočívá v tom, že se svět jeví jako rozdělení dvou na sobě nezávislých entit: svět vědy a přirozený svět, zdá se, že ani jeden nemá co říci k druhému, jako dva cizinci, kteří ztratili společnou řeč a chybí jim tlumočník.

Husserl ve svém dějinném výkladu pátrá po počátcích a zdroji této krize. Proč nám věda nedokáže odpovídat na nejpálčivější otázky týkající se našeho života? Kořeny tohoto nedostatku vědy tkví v metodě vědy samé. Podle Husserla spadá do stejné doby vzniku vědy i vznik filosofie, s níž se současně rodí i onen „duch“ Evropy. V období přibližně 7.–5. st. př. n. l. dochází podle Husserla v prostoru antického Řecka ke zvláštní intelektuálně životní změně, k obratu, který by se dal charakterizovat změnou postoje člověka ke světu. Mění se postoj k chápání světa, protože zatímco v přirozeném životě není náš svět předmětem nějakého výslovného zájmu (tím jsou nějaké konkrétní věci

---

³⁴ Cit. BERNET, R; KERN, I; MARBACH, E. *Úvod do myšlení Edmunda Husserla*, s. 238.

³⁵ Srov. tamtéž, s. 241.

z toho světa, které ke svému životu nejčastěji používám), obratem, změnou postoje se svět stává přímým tématem.³⁶ Činnost lidí je vždy určena jejich zájmy a ještě před vznikem filosofie byla determinována životními potřebami. Lidé zaujímali tzv. „praktický postoj“. Zlomovým okamžikem bylo uvolnění pozornosti mimo oblast uspokojení praktických životních potřeb. *„Člověka se zmocňuje vášeň po zkoumání a poznávání světa v odvrácení od veškerých praktických zájmů, vášeň, která v uzavřeném okruhu poznávací aktivity a věnovaného jí času neusiluje a nepožaduje nic jiného než čistou teorii.“*³⁷ S tímto požadavkem se začíná utvářet nový kulturní útvar a nové společenství lidí, které ve svém vztahování se ke světu uplatňuje „teoretický postoj“ a jejichž zájmem je čistá teorie, hnána po otázce pravdy, a to pravdy ve vědeckém smyslu; taková pravda je bezpodmínečná, všeobecná, pro všechny společná a nekončící.³⁸ Lidé takových zájmů jsou nepočtení, ale propojení vzájemnou kritikou a spoluprací jeden pro druhého.³⁹ Začíná se formovat věda. *„Věda představuje ideu nekonečných úkolů, z nichž je určitý konečný počet již vždy vyřešen a jako trvajících platnost uchován. Zároveň tvoří fond premis pro nekonečný horizont úkolu jako jednotný všeobjímající úkol.“*⁴⁰ Nutno dodat, že v počátcích filosofie je předmětem zájmu univerzální pravda o světě, tento zájem ještě zahrnuje všechny oblasti života, postupným vývojem však tento univerzální zájem nahrazuje věda, která ovšem redukuje svět pouze na jednu oblast poznávání.

Vědecké výsledky spolu se světem, který je předmětem jejich zájmu, dostávají novou formu. Konstituce světa, prostor a čas dostávají novou podobu časovosti (ideality, ideální předmětnosti), protože zatímco v předvědeckém světě měly formy kulturních produktů lidstva pouze přechodnou existenci, vědecké výsledky, které jsou rovněž kulturními produkty lidstva, jsou podle Husserla nepomíjivé, směřují ve své nové formě do nekonečna, stávají se idealitou. A tak se např. ze zeměměřičství a počtářství zaměřených k praktickým účelům stává geometrie a aritmetika. Celý svět

---

³⁶ Srov. HUSSERL, E. *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie*, s. 342–345.

³⁷ Cit. tamtéž, s. 348–349.

³⁸ Srov. tamtéž, s. 342.

³⁹ Srov. tamtéž, s. 351.

⁴⁰ Cit. tamtéž, s. 341.

kolem nás tak získává novou podobu – proměňuje se ve svět matematických přírodních věd.⁴¹

S objevem ideální nekonečné pravdy se začíná postupně formovat problém, ke kterému Husserl postupně svou historickou meditací dospívá. S vývojem vědy se začíná vytrácet původní filosofický postoj, totiž zaměřenost na univerzální pravdu o celku světa. Vědu začíná ovládat přírodovědecké poznání přírody, příroda i svět se stávají objektem, a tak postupně věda upadá do jednostranné zaměřenosti. Přírodovědecký způsob poznávání je nakonec aplikován a přenesen i na oblast subjektivna, na oblast ducha.⁴² Světem vědy nyní vládne „objektivistický racionalismus“. *„Matematická přírodověda je obdivuhodná technika, pomocí níž lze realizovat indukce takové výkonnosti, pravděpodobnosti, přesnosti a vypočítatelnosti, jež nebylo možno dříve ani tušit. Její výkony jsou triumfem lidského ducha. Pokud jde však o racionalitu jejích metod a teorií, je zcela relativní. Předpokládá totiž hypotetický základ, ale tomu úplně chybí opravdová racionalita. Poněvadž se ve vědecké tematice zapomnělo na názorný svět životního prostředí, na toto pouhé subjektivno, zapomnělo se i na pracující subjekt sám, takže vědec není učiněn tématem zkoumání.“*⁴³ Tento novověký racionalismus nazývá Husserl „zbloudilým racionalismem“, v němž je zakořeněná ona jednostrannost, která zapomíná na samotné subjektivno,⁴⁴ i když se z něho racionalita jako taková narodila.

Uvažme, že svět se ve své podstatě skládá z jednotlivých věcí, geometrických tvarů kolem nás, které se nám jeví jako objekty. Druhou složkou světa je oblast duchovní sféry. Chybná metoda věd spočívá v tom, že nerespektuje duchovní bytí věcí ve světě. Jaký to má dopad na zkoumání subjektivna? Oblast ducha či duše začala být se vznikem vědy zkoumána s předpokladem fyzického základu. Duch je nyní předmětem zkoumání psychologie, děje se tak ale pod vlivem pozitivismu, tedy duch je nyní zkoumán psychofyzickou psychologií, která ale ve své podstatě nemá o duchu co říci. Zároveň se hmotné sféře připisuje větší důležitost, vědecká metoda zprivilegovala hmotnou sféru

---

⁴¹ Srov. HUSSERL, E. *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie*, s. 357.

⁴² Srov. tamtéž, s. 358.

⁴³ Cit. tamtéž, s. 360.

⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 354.

před duchovní, jelikož je snadno zpředměnitelná (matematizovatelná).⁴⁵ Zajisté se objevily i snahy o překonání této objektivní sféry, Descartes, britský empirismus a Kant, jejichž snahy o sestoupení k transcendentální sféře však skončily neúspěchem, přičemž jejich chybou bylo to, že vykazovali subjektivní oblast opět z objektivna.

Současná věda podle Husserla zapomíná na to, že vědecká aktivita, i spolu s jejími výsledky a závěry, zůstává přece součástí našeho přirozeného života. Stejně jako kulturní prvky v předvědeckém světě, ve kterém měly charakter pomíjivosti, je i věda výtvozem lidské společnosti, vždyť právě z této pospolité subjektivity bylo vyprodukováno ono objektivno.⁴⁶ Parafrází známého přísloví bychom mohli Husserlovu diagnózu krize evropských věd charakterizovat slovy: Objektivita je dobrý sluha, ale zlý pán.

Přes popsany historický rozštěp mezi světem vědy a „světem našeho života“ neztratil posledně uvedený s vědeckou aktivitou svou platnost, byl a stále je důležitou oblastí, a především, každé vědecké zkoumání přirozeně vyrůstá (a nemůže nevyrůst) z půdy světa každodenní zkušenosti. Před každou zkušeností vědce je tu zkušenost člověka. Lidstvo má a vždy bude mít tendence tento svět našeho života zkoumat, avšak dosavadní věda na tento úkol nestačila. Lidé žijící ve světě vědeckých výsledků (a v takovém světě žijeme podle Husserla všichni jako intersubjektivní společenství) žijí následkem toho permanentně ve stavu rozštěpenosti, který je jedním z příznaků krize. Pokud se moje prožívání věcí světa našeho života neshoduje s tím, jak je mi vědou vysvětlován, dojdou k tomu, že přestanu věřit vědě nebo sobě (smysluplnosti mého vlastního prožívání). To je jedním z projevů evropské krize.⁴⁷

Věda „svět našeho života“ vždy nějakým způsobem předpokládala, ale žádnou větší pozornost mu nevěnovala. Je pro ni pouhým průchodem k pravdě. Přitom ale „to, co je subjektivní a relativní, nefunguje jako irrelevantní průchozí moment, nýbrž jako poslední základ teoreticko-logické platnosti bytí pro každou objektivní verifikaci, tedy jako zdroj evidence, zdroj verifikace. Vizuální měřítko, rysky atd. se používají jako

---

⁴⁵ Srov. HUSSERL, E. *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie*, s. 359.

⁴⁶ Srov. BERNET, R; KERN, I; MARBACH, E. *Úvod do myšlení Edmunda Husserla*, s. 242–243.

⁴⁷ Srov. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět*, s. 136.

skutečně jsoucí, a ne jako iluze; premisou je tedy to, co je platné jako skutečně ve světě našeho života jsoucí“.⁴⁸

Proto Husserl požaduje vědu novou. Takovou, která by dokázala pojmut všechny sféry lidského života, bez redukování na rovinu matematicko-fyzikálního světa. Protože svět našeho života měl, má a vždy bude mít platnost, přirozený svět je základem, na kterém vše ostatní vyrůstá a my jsme v něm zakotveni jako prostoročasové bytosti. Věda nesmí izolovat žádnou linii poznání ani žádnou jednotlivou pravdu, tak jako se to v našem případě stalo se zkoumáním duchovní sféry.⁴⁹ Je třeba založit vědu na nových základech, a to na takových, na kterých by oblast subjektivna nebyla vyřazena z vědeckého zájmu, nýbrž stala by se rovněž plnohodnotným tématem vědeckého zkoumání. Je třeba vrátit se k původnosti světa, k původní zkušenosti.⁵⁰ Jen díky transcendentální epoché se podle Husserla dostaneme k oné základní subjektivitě, kterou hledáme. Subjektivita se ukazuje jako základy, na kterých stojí vědy. Pouze prozkoumáme-li vědomí, ukáže se nám svět, jaký skutečně je. Pouze metoda fenomenologie, ve které vycházíme ze svého já, dokáže překonat naturalistický objektivismus, který je v posledku příčinou krize. Pokud se stanu čistě teoretickým divákem, podaří se mi pochopit svět jako duchovní produkt.⁵¹ To ale přináší pro Husserlovu metodu přístupu ke světu našeho života paradox, který je možné popsat následovně: „... *akt reflexe, který musí vycházet z přirozeného postoje, ačkoli „přirozený postoj“ je cosi, co lze tematizovat teprve tehdy, opustíme-li jeho půdu. Výklad přirozeného postoje se tedy odehrává vždy z místa, které je mu naprosto cizí, ačkoliv právě kontrastem k němu je determinován.*“⁵²

Navzdory tomu, že Husserl téma „svět našeho života“ otevírá, jeho obecnou strukturu více nerozpracovává. Husserlovi byla pro studium světa našeho života podmínkou transcendentální epoché a redukce, v tématu přirozeného světa viděl jednu z cest k transcendentální redukci⁵³ a k transcendentální fenomenologii. Tím mu

---

⁴⁸ Srov. BERNET, R; KERN, I; MARBACH, E. *Úvod do myšlení Edmunda Husserla*, s. 244.

⁴⁹ Srov. HUSSERL, E. *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie*, s. 362–363.

⁵⁰ Srov. BERNET, R; KERN, I; MARBACH, E. *Úvod do myšlení Edmunda Husserla*, s. 239.

⁵¹ Srov. HUSSERL, E. *Krize evropských věd a transcendentální filosofie*, s. 362–363.

⁵² Cit. Petříček, M. *Jan Patočka a myšlenka přirozeného světa*. Filosofický časopis.

⁵³ Srov. BERNET, R; KERN, I; MARBACH, E. *Úvod do myšlení Edmunda Husserla*, s. 248.

podle některých fenomén světa našeho života ve své podstatě unkl. Jedním z Husserlových následovníků, který na téma světa našeho života navazuje a rozpracovává jeho podrobnější strukturu pod titulem přirozeného světa, je Jan Patočka, kterému se budu věnovat v další kapitole.

3 Jan Patočka

3.1 Biografické a tematické uvedení

Jan Patočka se narodil 1. července 1907 v Turnově jako syn Josefa Patočky (1869–1951), který byl středoškolským profesorem, a operní pěvkyně Františky Patočkové. Po reálném gymnáziu nastoupil na Karlovu univerzitu v Praze, kde po vzoru svého otce studoval obor románská a slovanská filologie.⁵⁴ Třetím jeho oborem byla filosofie. Patočka v roce 1929 jako jedenadvacetiletý student odjíždí na studijní pobyt na jeden rok do Paříže. V Paříži studoval seminář Alexandra Koyrého (1892–1964). Právě díky němu se Patočka v Paříži setkává s Husserlem, když Koyré, který byl bývalým Husserlovým žákem, sjednává jeho přednášky na Pařížské univerzitě.⁵⁵ Jak velký vliv mělo toto setkání na Patočku, se ukazuje o dva roky později, kdy Patočka obhájí doktorandskou práci na téma: *Pojem evidence a jeho význam pro noetiku*, v této práci je již fenomenologie Husserla nanejvýš patrná. Po úspěšné disertaci je 20. 6. 1931 promován. Poté působí jako asistent profesora Kozáka a v říjnu 1932 nastupuje jako učitel na gymnázium v Kutné Hoře. V té době získává stipendium Humboldtovy nadace a odjíždí na rok studií do Berlína. V Berlíně navštěvoval přednášky Nicolae Hartmanna (1882–1950), Wernera Jaegera (1888–1961) a Jacoba Kleina (1899–1978). V roce 1933 žádá Patočka v dopise Husserla, zda by u něj mohl studovat letní semestr ve Freiburgu. Patočkovi se ze strany Husserla dostává vřelé odpovědi.⁵⁶ Zde se mu věnuje Husserlův asistent Fink, a byl to právě Fink, který postavil Patočku mezi Heideggera a Husserla. Fink měl velký vhléd jak do Husserlovy fenomenologie, tak do fenomenologie Heideggera, a Patočku s ní často konfrontoval. Husserl, který byl již dříve zklamán odklonem svých žáků od „pravé“ fenomenologie, vkládal do Patočky obrovskou důvěru, ale i přesto ho varoval před Heideggerovou fenomenologií a nepřál si, aby Patočka navštěvoval jeho přednášky.⁵⁷ Během následujících let se vztah mezi Patočkou

---

⁵⁴ Srov. BLECHA, I. *Jan Patočka*, s. 13–15.

⁵⁵ Srov. KOHÁK, E. *Jan Patočka*, s. 24.

⁵⁶ Srov. BLECHA, I. *Jan Patočka*, s. 22–24.

⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 26.

a Husserlem upevňuje, v roce 1934 Husserl Patočku žádá, aby přečetl jeho příspěvek na pražském filosofickém kongresu.⁵⁸

Velký vliv na fenomenologii v Patočkově době mělo působení Emila Utitze (1883–1956) jako profesora psychologie, filosofie a estetiky na Karlově univerzitě. Jeho záměrem bylo učinit z Prahy centrum fenomenologických studií, ostatně Praha pro tuto myšlenku měla v té době vhodné klima. Působil zde Ludwig Landgrebe, který byl Husserlovým žákem, a také pražský lingvistický kroužek, v jehož zájmu byla Husserlova *Logická zkoumání*. A tak v roce 1934 vzniká kroužek, který nese název: *Cercle philosophique de Prague pour les recherches sur l'entendement humain*. Předsedy kroužku byli Utitz a Kozák, Patočka zastával funkci tajemníka.⁵⁹ Kroužek však vlivem politických událostí nemá dlouhého působení. Poslední činností kroužku je účast na mezinárodním filosofickém kongresu v Paříži. Na tento kongres už Husserl z politických důvodů nemohl přijet. Kroužek se pomalu rozpouští poté, co ho musejí někteří němečtí kolegové opustit.⁶⁰ Po rozpadu kroužku je politická situace stále tíživější, uzavírají se vysoké školy, celková nálada společnosti je spíše pochmurná a Patočkovi chybí nálada k rozvíjení fenomenologie.⁶¹

Jednou z mála příležitostí bylo Patočkově přispívání do literárního časopisu *Kritický měsíčník*, který začal vycházet v roce 1938.⁶² Avšak Patočkovy příspěvky se týkaly spíše politické situace nežli fenomenologie.

Během války se stal Patočka totálně nasazeným jako tunelář. Po válce se přirozeně snažil o obnovu vysokého školství, a tak v roce 1945 vypisuje kurz filosofie dějin a současně přednáší na Masarykově univerzitě. Po chvilkovém poválečném nadšení však začíná politická situace znovu houstnout.⁶³ Velmi záhy je Patočkově vysokoškolské

---

⁵⁸ Srov. BLECHA, I. *Jan Patočka*, s. 39–40.

⁵⁹ Srov. tamtéž, s. 40–42.

⁶⁰ Srov. tamtéž, s. 45–46.

⁶¹ Srov. tamtéž, s. 80.

⁶² Srov. tamtéž, s. 78–80.

⁶³ Srov. tamtéž, s. 85–87.

působení přerušeno. V 50. letech je Patočka přijat jako badatel ústavu T. G. Masaryka, v roce 1954 je ústav zrušen a Patočka nastupuje do pedagogického ústavu ČSAV.⁶⁴

V této době se Patočka pouští do překladu Hegelovy Fenomenologie ducha, Estetiky a logiky, Husserlovy Krize evropských věd a transcendentální filosofie a Karteziánských meditací.⁶⁵

Politická situace se uvolňuje a Patočka může začít opět vydávat knižní publikace. Od roku 1967 a počátkem roku 1968 je mu povoleno učit.⁶⁶ Avšak v roce 1971 se situace znovu obrací k horšímu, když bývá opakovaně zamítnuta žádost o vycestování do Německa, kde mu filosofická fakulta Rýnsko-vestfálské vysoké školy technické propůjčila čestný doktorát. Předání se uskutečnilo až v roce 1975 na německém velvyslanectví v Praze. V roce 1972 byl penzionován, protože byl označován za nežádoucího. Jeho knihy se přestávají prodávat a jeho druhé vydání *Přirozený svět jako filosofický problém* nesměl být vydán.⁶⁷ Patočka, nyní v ústraní, však nepřestává filosofovat. Jeho žáci a kolegové jej přesvědčili v pořádání pravidelných schůzek v bytech a různých prostorách.⁶⁸ Na sklonku života se stává Patočka mluvčím Charty 77, je pod neustálým politickým dohledem a tlakem. Je opakovaně vyslýchán a po jednom z výslechů umírá 13. března 1977 ve věku 70 let na mozkovou mrtvici.⁶⁹

Patočkovou celoživotní filosofickou otázkou byla ta po bytí člověka ve světě a po jistotě poznání tohoto světa. „Člověk je vždycky nějakým způsobem vázán ke světu“, to je jednou z Patočkových hlavních pozic, ke které se ve svém filosofování vztahuje, ať už je to jeho postoj „negativního platonismu“, či „asubjektivní fenomenologie“, jak svou filosofii někdy nazval, filosofie dějin, či jeho zaměření na „přirozený svět“.

Problém rozděleného světa (svět vědy × svět „normálního“ života), tak jak ho pojmenoval Husserl, se dotýká jistoty a charakteru poznávání světa. Patočka tuto koncepci od Husserla přebírá a stává se středem zájmu jeho filosofie. Rozdělení světa

---

⁶⁴ Srov. BLECHA, I. *Jan Patočka*, s. 111.

⁶⁵ Srov. tamtéž, s. 116.

⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 117–118.

⁶⁷ Srov. tamtéž, s. 158–159.

⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 161.

⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 190–193.

na svět objektivní a svět našeho života je příčinou krize. Tato krize je v prvotním smyslu hlavně problém vědecké metody, protože věda ve svém bádání zapomíná na to, že v první řadě tady existuje svět jako celek a tento svět je neodmyslitelným předpokladem pro další zkoumání. Kdybychom nepředpokládali řád nebo zákonitost v dění světa, neměli bychom co zkoumat. Nebo bychom řekli, že svět je principiálně nepoznatelný. Ale věda jej úspěšně poznává, dokonce tak úspěšně, že dnes málokdo pochybuje o tom, že Země není středem vesmíru. Jenže vědecké poznatky, které sahají až do doby, kdy se vesmír rodil, mají většinou mizivý efekt na běžné lidské životy. Je lidský život hodnotný, a čím? Krize vyvěrá z absence vědeckých odpovědí na základní lidské otázky. Zároveň ale faktický vzestup vědy a vědecké metody s sebou nese i konec metafyziky. Věda kdysi začala položením základní metafyzické otázky, totiž otázky po celku. V postupném vývoji od antických Řeků až do moderní doby, jak jsme mohli vidět u Husserla, se tato otázka mění v otázku po jednotlivostech. Metafyzika kvůli úspěchu vědy ztrácí svůj smysl, a ve světě, v němž vládou vědecké teorie, se stává nedůležitou. Jaká je za takové situace úloha filosofie? Dokáže filosofie takový konec tázání se po smyslu celku přežít? Řešení tohoto problému Patočka předkládá svým „negativním platonismem“. Patočka spolu s Platónem uznává to, že se jednotlivé věci vztahují k celku světa, mezi věcmi světa a světem je vzájemná korelace, svět udává smysl věcem a naopak. Avšak, jak známo, byl to Platón, který učinil ze světa poznatelnou ideu, a to poznatelnou rozumem (logos), nikoliv zkušeností (empiria). Platón touto pozicí odděluje ideje od světa zkušenosti a tím se svět stává matematicky vyložitelnou ideou.⁷⁰ Z této pozice proto Patočka svůj platonismus nazývá „negativním“.

Snaha o založení tzv. asubjektivní fenomenologie u Patočky vzniká pozdějším odklonem od Husserlovy metody. Husserl při vykonávání epoché do ní nezahrnuje bytí vědomí, prožívání, tato půda zůstává nedotčena, zatímco Patočka epoché rozšiřuje i na oblast subjektivity. Teprve po tomto rozšíření jsme pak schopni vykázat, jak se nám svět včetně nás samých zjevuje, proto tedy asubjektivní fenomenologie.⁷¹

---

⁷⁰ Srov. KOHÁK, E. *Jan Patočka*, s. 84.

⁷¹ Srov. BLECHA, I. *Jan Patočka*, s. 125.

Se stejným předpokladem, tedy tím, že je člověk vždy součástí celku, Patočka předkládá i svou filosofii dějin. Dějiny nejsou pro Patočku pouze historická data, tak, jak je vnímají historici, ale historické události tvořící svět, jsou jeho konstitucí, porozumění světu, zde předpokládá porozumění dějin.⁷² Člověk je součástí ne stojícího celku, ale celku historického, který je v pohybu. Dějiny nejsou historickými daty, ale prožívanou zkušeností.⁷³ Prostřednictvím historie světa se můžeme tázat po člověku, jakým způsobem se odehrává jeho bytí na světě.

V souvislosti zájmu o dějiny se po válce Patočka pouští ještě do děl, jako jsou *Přehledné dějiny filosofie, Sókratés, Platón a Aristotelés*.

Erazim Kohák ve své knize *Jan Patočka* zastává zajímavou tezi, totiž že je možné a existují pro to skutečné doklady, že Patočka používal „dějiny“ jako metaforu pro „filosofii“. „Připustíme, že po většinu Patočkova života jediné takové texty mohly projít cenzurou. Patočka měl za sebou sotva první filosofické kroky, když jeho vlast okupovala hitlerovská vojska r. 1939. Po válce tu byla tři léta relativní svobody před komunistickým pučem r. 1948, a znovu tři léta liberalizace koncem 60. let. Z šestačtyřiceti let aktivního filosofického života strávil tedy Patočka pouze osm let bez cenzury, šest za relativně mírné cenzury a třicet dva za přísné, z toho sedm s výslovným zákazem publikovat.“⁷⁴

Tématu „přirozeného světa“ se Patočka věnuje již roku 1936 habilitační prací *Přirozený svět jako filosofický problém*.⁷⁵ Dalšími jeho díly, kde toto téma rozvíjí, je rozsáhlý doslov „Přirozený svět“ v *meditacích autora po třiatřiceti letech*, v 60. letech se prezentuje rozsáhlým *Úvodem do Husserlovy fenomenologi* a v letech 1968–1969 téma doplňuje také přednáškami *Tělo, společenství, jazyk, svět*, a *Problém přirozeného světa*. Dalším neméně důležitým dílem jsou *Kacířské eseje o filosofii dějin* z roku 1975.

---

⁷² Srov. BLECHA, I. *Jan Patočka*, s. 35.

⁷³ Srov. KOHÁK, E. *Jan Patočka*, s. 55.

⁷⁴ Cit. tamtéž, s. 46

⁷⁵ Srov. tamtéž, s. 45.

3.2 Přirozený svět

3.2.1 Uvedení problému

Problém přirozeného světa je podle některých interpretů⁷⁶ Patočkovým celoživotním tématem, v průběhu svého života se k němu vrací a dále ho rozpracovává. V pozdějších letech, ovlivněn zejména Heideggerem (a Finkem), se s Husserlem postupně kriticky rozchází. I přesto zůstává Husserlovo dílo pro Patočku stěžejní, hlavně svou diagnózou krize a její spojitostí se znovuobjevením přirozeného světa. V této části práce se pokusím nastínit Patočkovu rozpracování, kdy budu těžit zejména z děl *Přirozený svět jako filosofický problém* a „*Přirozený svět*“ v meditaci svého autora po třiatřiceti letech. Nejprve představím Patočkovu prvotní rozpracování v husserlovském smyslu, pak bude následovat další rozpracování a postupný odklon od Husserla – zde se budu snažit vymezit nejpodstatnější rozdíly mezi oběma autory.

Patočka vychází z Husserlovy diagnózy krize, jejíž hlavní příčinou je rozdělení světa, které způsobily vědy svou chybně aplikovanou metodou, jež preferovaným objektivismem zastírá přirozený svět.⁷⁷ Postupné objektivizování světa znamenalo pro vědy odklon od zkoumání přirozeného světa, jakožto něčeho subjektivního a nedůležitého, přirozený svět ztratil pro vědy noetickou hodnotu. Důsledkem takového přístupu věd je změna životních citů a postojů. Člověk se sám sobě odcizil, začíná sám sebe zpředmětňovat a sám sebe pociťuje jako věc. Duch je naturalizován. Další charakteristikou takového člověka žijícího v rekonstruovaném světě věd je sebeabdikce, člověk se začíná vzdávat svého vlastního života, svého smyslu a začíná se spoléhat na to, co je mu předkládáno. Je mu předepsán názor o jeho vlastní podstatě. Už nežije svůj vlastní život podle svého.⁷⁸ Z přírodovědeckého pohledu je člověk psychofyzická bytost, která má potřebu obživy, odpočinku a rozmnožování. S rozvojem civilizace začal člověk za potřebou obživy pracovat, za potřebou rozmnožování uzavírá manželství, po nějakém čase, když už je jeho tělo opotřebované, odejde do penze a za nějaký čas jeho život končí smrtí. Mimo to se během jeho života v celém těle produkují

---

⁷⁶ Např. PETŘÍČEK, M. *Jan Patočka a myšlenka přirozeného světa*, Filosofický časopis.

⁷⁷ Srov. KOHÁK, E. *Jan Patočka*, s. 43.

⁷⁸ Srov. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět*, s. 136–137.

určité hormony, které ovlivňují psychický stav, a chemické působení hormonů lze objektivizovat jako jeho základními pocity. Nic „víc“ za touto definicí člověka není. Na druhé straně i vědec, protože je člověkem, cítí ve svém životě nějaký přesah, svůj život nepropůjčuje základním lidským úlohám. Kdyby tomu tak bylo, po vzoru věd, tak jak mu to předkládají, člověk orientovaný pouze na životní potřeby by tyto úlohy plnil, nezrodila by se žádná vědecká činnost, a něco, jako otázka po smyslu, by nebylo možné. Paradoxem ovšem je, že právě tímto postupným tázáním se po smyslu vznikla věda, která tento smysl propůjčila objektivním teoriím. Náš život je pod tímto vlivem postižen charakterem nepůvodnosti a nedůvěrou k bezprostřednímu chápání.⁷⁹ Jádrem špatné metody vědy je, že její metoda není rozvíjena na základě *sensus communis*, ale je radikální rekonstrukcí přirozeného světa. Člověk již nežije v přirozeném světě. To, co bylo dříve pravou skutečností, již přestalo platit.⁸⁰

Patočka v díle *Přirozený svět jako filosofický problém* kritizuje několik předchozích přístupů – Berkeleyho snahu popřít dualismus věcí. Karteziánský přístup rozděluje svět na *mundus sensibilis* našeho bezprostředního názoru, a na *mundus intelligibilis* vědeckého rozumu. Berkeley redukuje duševní život na „kolekci představ“, tím postupně upadá do objektivismu a tímto přístupem se tématu přirozeného světa zbavuje. Jacobi jde zase cestou proti vědám, podle něj vědy nedokážou popsat pravou podstatu věcí, jejich snaha pochopit přírodu nutně končí u mechanického pojetí světa.⁸¹ Russell propadá objektivismu tím, že ruší rozdíl mezi subjektem a objektem redukováním světa na vědecké konstrukce.⁸² Pro všechny tyto a další, jako jsou Avenarius, Mach, Wittgenstein a další, je společný jejich chybný přístup, který spočívá v tom, že pokud pojmají něco jako subjektivitu, redukují ji opět na objekt. Po tomto krátkém úvodu bych nyní přešla k Patočkovu řešení.

---

⁷⁹ Srov. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět*, s. 1361–38.

⁸⁰ Srov. tamtéž, s. 135.

⁸¹ Srov. tamtéž, s. 139–142.

⁸² Srov. tamtéž, s. 145.

3.2.2 Původní deskripce

Patočka po vzoru Husserla pátrá po základu lidské racionality, kterou nachází nikoli ve světě věd, ale v přirozeném světě neboli v Husserlově *Lebensweltu*.⁸³ Tímto základem se ukazuje subjektivita, která je prostředkem pro zjednání jednoty, tato subjektivita je ale hlubší – není již subjektivitou v individuálním smyslu (člověk jako jednotlivý subjekt). Zde v návaznosti na Husserla je pro Patočku důležité sestoupit k transcendentální subjektivitě. Je to subjektivita, která je základem smysluplného světa, na kterém jak objektivno, tak i subjektivno spočívá. Tato subjektivita, jakožto základ, v sobě utváří veškeré jsoucí. „*Musíme tuto subjektivitu zachytit ještě před tím, než se sama zařadí mezi ostatní jsoucna, než sama zformuje svět.*“⁸⁴ Je důležité rozlišovat mezi subjektivní činností a mezi touto činností samotnou, mezi subjektivitou tvořivou a tvořenou. Je zde totiž něco jako původní přirozená zkušenost v přesahujícím smyslu, která je základem všeho zjevování. K sestoupení k této subjektivitě je předpokladem popis daného světa v jeho podstatných strukturách.⁸⁵

Tato subjektivita je subjektivitou v nejpřísnějším smyslu, dostaneme se k ní pomocí metodického kroku, typického pro husserlovskou fenomenologii – zdržení se jakýchkoliv (nezaručených) předpokladů. Musíme přestat soudit o jsoucím a zaujmout radikální skepsi. Po této redukci pak klademe existenci věcí jen v jakémisi nároku, který nemusí být vyplněn. V transcendentálním postoji nemá smysl tvrdit o něčem, že objektivně „jest“, zde nemá toto tvrzení žádný smysl, pouze zde pozorujeme svou zkušenost čehokoliv i s těmito tezemi o objektivním bytí.⁸⁶ Tímto způsobem se dostaneme k poslednímu základu subjektivity, k čistému vědomí, kde je nám dán „proud života“. Tento zkušenostní a zároveň vědomý proud pak pozorujeme v jeho čisté danosti jako fenomén, a ne jako něco, co se vyskytuje jako věc mezi existujícími věcmi. Jsme zde jeho pozorovateli, zachycujeme plnou danost, neposuzujeme, ale pouze zaznamenáváme to, jak se nám věci ukazují.⁸⁷ Toto čisté vědomí, ke kterému se

---

⁸³ Srov. KOHÁK, E. *Jan Patočka*, s. 44.

⁸⁴ Cit. BLECHA, I. *Jan Patočka*, s. 59.

⁸⁵ Srov. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět*, s. 149–150.

⁸⁶ Srov. BLECHA, I. *Jan Patočka*, s. 59–60.

⁸⁷ Srov. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět*, s. 179.

dostáváme, není ovšem lidské vědomí (individuální vědomí konkrétního člověka), ale jakési světové vědomí (všeho lidstva). Tento transcendentální terén pak obsahuje veškeré předměty našeho prožívání, veškeré jsoucno je zde pojato jako fenomén.⁸⁸ Hlavním cílem této metody je sestoupení k nejhlubší, nejzákladnější subjektivitě, poznání konstituce celého světa a s ohledem na něj, skrze popis toho, co se jeví divákovi, který do procesu nezasahuje svou teoretickou aktivitou.⁸⁹ Jde nám o popis struktur zjevování, a toho jak my sami tyto struktury ovlivňujeme. Je třeba popsat to, v jakém poměru je člověk ke světu, jak se k němu vztahuje, jak existuje. Je nutné vykonat analýzu všech aktivit, které umožňují konstituci věcí ve světě a které jsou zároveň jeho podmínkou.⁹⁰ „Je zřejmé, že člověk může být v poměru ke světu vsazen dvojím způsobem, a proto Patočka zaměřuje svůj analytický pohled dvěma způsoby: nejprve si všímá poměru člověka ke světu ze situace a perspektiv, v nichž se člověk nalézá jako část přírody, jako živá tělesná bytost, a poté se zaměřuje na ‚subjektivní‘ aktivity člověka, které tento vztah ke světu reflektují (z nichž nejdůležitější jsou různé formy intencionality, časové prožívání a artikulace intersubjektivní zkušenosti, což Patočku přivede k závěrečné ‚skici‘ o problému jazyka a mluvy).“⁹¹

K podstatě člověka jako součásti přírody patří tělesnost. Tělo je centrem, díky němuž jsme v interakci s okolím. K tomuto okolí, tedy k věcem, které do něj patří, se vztahujeme skrze svou aktuální zaměřenost. A i přesto, že s nimi právě nedisponujeme, jsou zde jakožto naše možnosti, jako možnosti našeho způsobu bytí. Skrze ně (proto, že jsme na ně odkázáni) chápeme svou konečnost.⁹² Mimo věci se člověk pohybuje i mezi lidmi, jako intersubjektivní bytost žijící ve světě lidí má předpoklady chápat jejich jednání, reagovat na ně a naopak.

Prostřednictvím své tělesnosti se tedy člověk vztahuje k celku světa, z centra své tělesnosti se pro něj bytí na světě jeví jako perspektiva.⁹³ „Bytí na světě je perspektiva, ale taková, v níž věci teprve mohou být tím, čím jsou – a perspektiva, která se stře i bez

---

⁸⁸ Srov. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět* Tamtéž, s. 176.

⁸⁹ Srov. tamtéž *svět*, s. 180.

⁹⁰ Srov. BLECHA, I. *Jan Patočka*, s. 63.

⁹¹ Cit. tamtéž, s. 63–64.

⁹² Srov. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět*, s. 191.

⁹³ Srov. tamtéž, s. 191–192.

*nich a před nimi.*⁹⁴ Ze svého tělesného centra nahlížíme věci ve světě, které jsou nám z něj k dispozici.⁹⁵ Věci v našem okolí poukazují k dalším a dalším věcem a věcným souvislostem a tím se nám otevírá celek světa. Takový svět, se kterým jsme z našeho centra plně obeznámeni a není zde prakticky nic neznámého k objevování, nazývá Patočka domovem. Z něj svět ubíhá do dálky a mizí v jeho protikladu, v cizotě. Domov není geografické místo, je to spíše prostor, který plně chápeme a jsme zorientováni ve smyslu věcí v něm. Všechno je nám v něm blízké a srozumitelné (a nic nás v něm neohrožuje). Domov se postupně odstupňuje, od úzkého domova přes širší, vzdálený domov, a ztrácí se v cizotě. I cizota má takové odstupňování. K protikladu lidské cizotě pro nás bude nepochopitelná cizota mimolidská. Cizota se vždy odehrává ke svému protikladu. V kontrastu naší kultury nám bude cizí jiná kultura, k této kultuře svět zvířat, ke světu zvířat zase svět rostlin atd. až do nekonečna, bude se cizota vždy oddalovat. Nikdy se nedostanu do „úplné“ cizoty, nemůže existovat radikální nepochopitelnost, protože všechno je součástí celku světa a tento celek je nám, jako lidem žijícím ve světě, plně dán.⁹⁶ Takto popisuje Patočka první charakteristiku přirozeného světa, kterou bychom mohli označit za smysluplnou prostorovost prožívanou z tělesného centra.

Další perspektivou, strukturním momentem přirozeného vztahu ke světu, je časová dimenze.⁹⁷ Momenty, jako jsou minulost, budoucnost a přítomnost, nám udávají náš život. Střídání dne a noci, ročních období, životní periody, jako je dětství, dospělost a stáří, to vše má svůj princip času a udává a určuje nám styl života. Jinak vidí svět malé dítě a jinak stařec.⁹⁸ Tady hraje důležitou roli souvislost časovosti s tvorbou smyslu – jednota vněmu podle Husserla je možná jen díky tomu, že se jednotlivé náhledy na věc postupně střídají, až náš vědomý přístup ke střídajícím se vněmům dokáže najít v rozmanitosti něco stejného, něco typického, nějaký invariant, který pojmenujeme „to a to“.

---

⁹⁴ Cit. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět*, s. 193.

⁹⁵ Srov. BLECHA, I. *Jan Patočka*, s. 64.

⁹⁶ Srov. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět*, s. 192–195.

⁹⁷ Srov. BLECHA, I. *Jan Patočka*, s. 65.

⁹⁸ Srov. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět*, s. 196.

Třetí dimenzí, kterou Patočka nazývá dimenzí subjektivní, jsou nálady. „*Celé jsoucno se nám jeví vždy v určitém náladovém zbarvení; nálada je vždy vlastní, vnitřní ‚stav‘, ale zbarvuje zároveň naše věcné okolí, které jako by na ní participovalo.*“⁹⁹ Nálady mají dynamický charakter, udávají nám možnosti našich aktivit. Každý život je charakterizován určitou škálou nálad, které se periodicky střídají, existuje zde i dominantní nálada, jakési životní naladění, které charakterizuje životní postoj určitého jedince. Podle těchto nálad podřizujeme své aktuální žití, díky nim se nám ukazuje svět nějakým určitým způsobem.¹⁰⁰

Nyní je na řadě druhý popis – subjektivní deskriptiva „*(...) reduktivní stanovisko, jemuž veškerá zkušenost i její forma je čistý fenomén, jehož já nepoužívá jako platné, pro ně závazné teze (...)*“.¹⁰¹ Předchozím popisem se člověku svět ukazoval skrze jeho bytí na světě mezi ostatními jsoucnými, v subjektivní deskriptivě bude Patočka hledat ty aktivity, v nichž je celek světa jako fenomén držen a konstituován.¹⁰² V reduktivním stanovisku je nám zkušenost dána jako čistý fenomén. Podstatnou charakteristikou duševního života je věřivost. Člověk se ve svém životě soustřeďuje na danosti, jeho život se odehrává v tezích, které jsou kladené o těchto danostech. Teze mají tu charakteristiku, že jsou vzájemně propojené, vyrůstají jedna z druhé a tím nám dávají celek světa. Teze modifikujeme, měníme je. Podstatné ale je, že vždy budeme nějakou tezi mít. Teze vykonáváme o nějaké skutečnosti, naše skutečnost se nám mění s ohledem na aktuální tezi. Patočka dále píše, že s ohledem na to, že je zde přítomná vždy nějaká teze, nelze proto podrobit v pochybnost celek světa.¹⁰³

Celek světa je nám nejbližší dán v našem vnímání, vnímání je vždy zaměřené na určité centrum, kolem tohoto centra jsou další věci, na které nejsme aktuálně zaměřeni, existují pro nás v parergickém vědomí. Tyto předměty pro nás mají sekundární význam, mohly by být změněny bez toho, aniž by bylo změněno naše aktuální centrální téma. Centrální téma pozornosti můžeme libovolně měnit, to, co bylo před chvílí v centru mé pozornosti, se nyní odehrává v parergickém vědomí,

---

⁹⁹ Cit. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět*, s. 197.

¹⁰⁰ Srov. tamtéž, s. 197.

¹⁰¹ Cit. tamtéž, s. 201–202.

¹⁰² Srov. BLECHA, I. *Jan Patočka*, s. 65.

¹⁰³ Srov. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět*, s. 202.

důležité je, že jsme si ho vědomi, je to jakási sféra disponovatelnosti. Vnímání je jakýsi neustálý proud, odkazování jednoho smyslu na druhý. Parergické předměty jsou zde podmínkou pro předměty, které jsou aktuálně centrem našeho vnímání. Od centrálního předmětu se parergické předměty táhnou dál a zde se nám ukazuje svět jako horizont.¹⁰⁴ „*Horizont, v němž žijeme, podmiňuje naše předmětné zaměření; můžeme v přítomnosti týchž věcí žít v odlišných horizontech, např. v estetickém, přírodovědeckém či životně utilitárním – horizont je čímsi měnlivým, ale nikoli do nekonečna, existuje i pro horizontové prožívání určitý řád, v němž se horizonty předpokládají a v němž naši pozornost determinují; jeden z nich může být aktualizován více než jiné, ale v principu jsou všechny stále zde, nějak k dispozici přítomné.*“¹⁰⁵ Zachycením světa jako horizontu, ve kterém jsou ve sféře disponovatelnosti parergické předměty jako podmínka k aktuální danosti, se nám otevírá fenomenologické zachycování světa.¹⁰⁶

Úkolem při tomto popisu je ukázat, jak se nám objasňuje svět. Vnímání je původní základní vrstva zkušenosti, předměty v našem okolí nám přímo zkušenost dávají. „*Naše úvaha bude celkem úvahou o tom, co vnímání všecko předpokládá a jak se na jeho základě budují jiné zkušenostní útvary.*“¹⁰⁷ Při zkoumání vnímání se nám ukazují dva fenomény – prezentace a artikulace. Jsou to fenomény, které si nelze představit jeden bez druhého, navzájem se předpokládají a doplňují.¹⁰⁸ Během vnímání se nám utváří životní vztah k předmětům, který je nám skrze něj dán, mohu je vnímat jako užitečné či neužitečné, mohou mi překážet, mohu s nimi disponovat atd. Vnímáme na nich to, jak nám mohou být potřebné nebo nepotřebné, zda slouží našim potřebám.¹⁰⁹

Charakteristické pro vnímání je to, že je nemůžeme podržet v jednom bodě, je to proud, který neustále plyne, vnímání se odbývá v čase. Čas je univerzální podmínkou bytí, celý život, ne jen vnímání, se odehrává v časovém uplývání. V základě všeho vědomí je původní plynutí času. Čas je podmínkou zkušenosti. „*Transcendentální*

---

¹⁰⁴ Srov. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět*, s. 203–204.

¹⁰⁵ Cit. tamtéž, s. 204–205.

¹⁰⁶ Srov. tamtéž, s. 205.

¹⁰⁷ Cit. tamtéž, s. 207.

¹⁰⁸ Srov. tamtéž, s. 207.

¹⁰⁹ Srov. tamtéž, s. 208.

*vědomí jest časové plynutí, jest čas.*¹¹⁰ Při vnímání je zde aktuálně vnímané, ale už v téže chvíli, kdy držím předmět, se mi tento předmět ztrácí. Je zde neustálá návaznost retence, prezentace a protence, jsou to momenty, které nelze myslet jeden bez druhého. Pokud vnímám určitý předmět, je ve fázi vnímání v přítomnosti, ale v ten moment již uplývá do minulosti a již v tento okamžik nastupuje na místo tohoto předmětu předmět z budoucnosti. Přítomnost proto není stojícím statickým bodem. Čas je dynamický proces.¹¹¹ My artikuluje, fázujeme čas podle našich životních potřeb, a právě vzhledem k tomuto určování potřeb podle přírodního času máme tendence chápat čas jako linii okamžiků. Na tento proces podle Patočky výslovně poukázal Heidegger. Subjekt na původní čas zapomíná. Transcendentální čas se nám odkrývá jako horizont, který uplývá na základě jednoty a neoddělitelnosti retence, prezenze a protence. Před naším strukturováním času je zde na počátku smyslového života jakýsi chaos a až posléze je tříděn na základě účelovosti uspokojování životních potřeb.¹¹²

*„Úkol organické tendence předpokládá důležitý fenomén: určitou dispozici objektivitou – nikoli snad dispozici volní, ale přece skutečnou.“*¹¹³ Tímto fenoménem je naše tělo s jeho kinestézemi. Prostřednictvím těla máme styk s okolním světem. O těle máme dvojí zkušenost. Zkušenost vnitřní, jako o své dispozici jím, a vnější. Zkušenost o těle mi dává můj vlastní vnější svět.

Tento fakt, že svoje potřeby uspokojujeme pomocí našeho centra – našeho těla, implikuje ještě jeden důležitý aspekt a tím je prostor. Prostor je místo pro uskutečňování našich tendencí pomocí pohybů a disponování s věcmi v našem okolí. Svět se zde tady ukazuje jako horizont; veškeré jeho dění se odehrává v prostoru, hlavním předpokladem subjektu je schopnost vnímat a pohybovat se. To vše, veškeré toto dění, se odehrává na časovém podkladě.¹¹⁴ *„Svět není v čase, nýbrž čas jest svět; již prostor je nutno vykládat si na podkladě času, v jedné z jeho dimenzí. V tom tkví, že ‚dění‘ je původnější a hlubší než veškeré jsoucno; ne pouze tak, že by ‚jsoucno‘ bylo*

---

¹¹⁰ Cit. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět*, s. 208.

¹¹¹ Srov. tamtéž, s. 208–211.

¹¹² Srov. tamtéž, s. 211–212.

¹¹³ Cit. tamtéž, s. 213.

¹¹⁴ Srov. tamtéž, s. 214–219.

*pouhým povrchním, statickým aspektem hlubšího stávání se, změny, která ustavičně proudí i nepozorována pozemským zrakům, nýbrž již tím, že veškeré jsoucno je jsoucnem ve světě a že svět není jednoduchou statickou formou, nýbrž nejvlastnější podstatou dění.*¹¹⁵

Nezákladnějším rysem světa je, že se ukazuje v protikladu domova a cizoty. Domov, jak už jsem popsala výše, je určitý okruh, kde plně chápu smysl věcí, tento smysl věcí nám udávají právě naše tendence, naše uspokojování potřeb. Domov je oblastí, kde uspokojujeme naše životní potřeby, takřka probádán našimi životními tendencemi. A jak jsem popsala výše, na příkladu oddalování cizoty vždy k protikladu k něčemu známému píše Patočka, že celé universum je naším domovem, protože svět je vždy něčím známý, je ovládán sítí nejabstraktnější známosti, které jdou ruku v ruce s naší již prožitou skutečností.¹¹⁶

Ještě jeden důležitý pojem zde Patočka zavádí – pojem druhého já.¹¹⁷ Intersubjektivitu Patočka přebírá též od Husserla. *„Celá naše zkušenost, počínaje pevnou konstitucí bližního v bezprostředním styku se mnou, je spolužití, spoluprožívání, spoluchtění a spolurealizace; jak krásně ukázal Husserl, od tohoto konstitutivního bodu počínaje dostává celá naše skutečnost zcela nové stránky, zcela novou souvislou vrstvu spoluzkušenosti (v transcendentálním smyslu spolukonstituce).*¹¹⁸ Domov nabývá pravého významu až ve vzájemné interakci s druhým, domov není čistě individuální centrum vlastního uspokojení potřeb, ale je něčím společným. Ve světě jsme lidé jako intersubjektivní bytosti propojeni ve vzájemných společenských jednotkách, pro tuto jednotku je charakteristické, že její členové mají účast na společném díle, na základě něhož si lidé rozumějí. K protikladu k dílu, jiné jednotky (společnosti), na jejichž díle se neúčastním a nerozumím mu, ukazuje se zde opět vztah protikladu domova a cizoty. Bližní se zde ukazuje jako jedna z nejdůležitějších materiálních kategorií.¹¹⁹

---

¹¹⁵ Cit. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět*, s. 218.

¹¹⁶ Srov. tamtéž, s. 219.

¹¹⁷ Srov. tamtéž, s. 221.

¹¹⁸ Cit. tamtéž, s. 222.

¹¹⁹ Srov. tamtéž, s. 222–223.

Intersubjektivita dále otevírá kvalitu nového druhu a tím je jazyk, který je její podmínkou. Patočka problematiku jazyka zpracovává ve *Skice filosofie jazyka a mluvy*. Zde se jazyk ukazuje jako prostředek ke konání svobodné aktivity, díky němu se člověk stává autorem svých činů.¹²⁰

3.2.3 Pozdější deskripce

Patočka se k tématu přirozeného světa vrací v průběhu svého života v díle *Přirozený svět a fenomenologie* (1967). Zde téma přirozeného světa rozpracovává a doplňuje. Důležitými pojmy jsou zde referenti – země a nebe, a dále je zde rozpracována intersubjektivita. V „*Přirozeném světě*“ v *meditacích svého autora po třiatřiceti letech* (1992) je Patočkův přirozený svět rozvíjen pojetím lidského života jako pohybu skrze tři pohyby lidské existence.

Člověk se účastní ve světě prostřednictvím svého těla. Mimo to nám tělo dává orientaci vzhledem k jeho vlastním potřebám. K uspokojení potřeb nám slouží předmětnosti ve světě, díky čemuž se k nim vztahujeme. „*Orientovanost se tedy děje přes tělo v subjektivním smyslu, přes tělo aktivní, ale to znamená ještě, že je veskrze orientací k tělu. Tělesná orientace má své referenční centrum mimo vlastní tělo.*“¹²¹ Tímto referenčním centrem je protiklad nebe a země. Země slouží jako neustálý nehybný podklad, je oporou pro veškeré dění, přirozenou horizontálou, k níž zaujímáme nějaký postoj či polohu. Jejím základním modem je blízkost, protože v podstatě k ní máme vždycky možný přístup, ať se nacházíme kdekoliv. Nebe nám uzavírá svět, je oproti zemi podstatně vzdálené, nehmatatelné. Země a nebe na sebe odkazují, jsou na sebe vázané, implikují nám blízkost a dálku, udávají nám orientaci, pomocí nebe určujeme „kdy“ a pomocí země „kde“. Teprve na jejich pozadí se odehrává život ve společenství druhých lidí.¹²²

Vlastní centrum našeho života na tomto podkladě nebe a země je kontakt s druhými. Centrum našeho života se odehrává ve vzájemném kontaktu, teprve kontakt s druhými dává našemu životu smysl. Intersubjektivita vytváří prostředí

---

¹²⁰ Srov. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět*, s. 224.

¹²¹ Cit. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy II. Co je existence*, s. 218.

¹²² Srov. tamtéž, s. 218–220.

člověka. Teprve díky druhému člověku v jeho reakci na nás a v jeho chování postihujeme sami sebe. „Svět se stává skutečným světem, něčím všeobjímajícím, právě tím, že má vlastní zkušenost, je zařazena do zkušenosti všech ostatních, že sebe sama a priori vidím jen v předchůdném zařazení mezi ty druhé, kteří jsou mými objekty tak, že teprve jejich pomocí a obchůzkou přes ně jsem u sebe.“¹²³

A nyní, s přihlédnutím na podstatu člověka jako tělesné bytosti, jejíž podstatou je duševno, se odvíjí Patočkovu pojetí života jako existenciálního pohybu. Lidský život spěje vždy odněkud někam, od něčeho k něčemu, a jde ruku v ruce s trojím časovým smyslem minulosti, přítomnosti a budoucnosti. Lidský život, jak ho interpretuje Patočka, je neustálou cestou v podobě tří pohybů – zakotvení, sebezprodlužování a průlomu k pravdě.¹²⁴

Zakotvení je prvotním životním pohybem, jde o přijetí svých možností. Tyto možnosti však nejsou něco, co sami vytváříme, ale jsou původní stejně tak jako my sami. Nejprve se rodíme do světa v existenční odkázanosti na druhé, a to s sebou nese blažené sevření ochraňující bytosti, na niž jsme odkázaní. Panuje zde i jakási bezmocnost v aspektu nahodilosti, kdy svou situaci umístění nemohu nijak ovlivnit, nýbrž přijímám a nacházím sebe jako její součást. V tomto pohybu pak vrůstám do společnosti, do světa, kde poznávám věci tak, jak jsou a čím jsou.¹²⁵ Druhým pohybem je pohyb sebezprodloužení. V prvotním pohybu jsme poznali věci tak, jak jsou, nyní je na čase obstarávání těchto věcí, které nám slouží k uspokojování potřeb. A nejsou to jen věci, jsou to i lidé, se kterými sdílím svět skrze práci, soustřeďuji se do společnosti lidí, spolupracuji s nimi, ale též s nimi i soupeřím. Obstaráváme věci, podmaňujeme si je, a stejně tak si podmaňujeme i druhé lidi, kteří nám mohou za tímto hlavním účelem sloužit, ale i naopak, já sloužím jim. V tomto pohybu jsem zde pro svět a svět je zde pro mě.¹²⁶ Posledním a podle Patočky nejdůležitějším pohybem je pohyb průlomu. V tomto pohybu se setkáváme se svým vlastním jsouncem, se svou nejvlastnější podstatou.

---

¹²³ Cit. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy II. Co je existence*, s. 223.

¹²⁴ Srov. tamtéž, s. 318.

¹²⁵ Srov. tamtéž, 319–324.

¹²⁶ Srov. tamtéž, 325–329.

V kontaktu se sebou samým si začínám plně uvědomovat svou konečnost tváří v tvář smrti.¹²⁷

Přirozený svět se podle Patočky při bližším zkoumání ukazuje jako svět pohybu. Nikoliv pouze fyzického pohybu z místa na místo, ten je pouze součástí našeho všeobšíhlého celkového pohybu. V prvotním smyslu jsem to já jakožto subjekt, který pohyb vykonává, a jsem vázán se svou tělesnou podstatou. „*Pohybem je naše zrození, přijetí, naše setkání se s věcmi ve vněmech, naše instinktivní reagování, sebezprodlužování v odkázanosti na druhé i ve vlastním výkonu, v práci, pohybem je rozchod s původním domovem v dospělosti, pokus o znovunalezení vlastního života ve fyzické lásce, návrat do vlastního domova a opakující se typický další pohyb; pohybem je práce a boj, boj odhalující nás v dimenzi, v níž možno dospět k zbavení sebezbařením, pohyb je tak to, v čem se posléze můžeme setkat se sebou a s druhým ne jako s pouhou věcí, ale jako s živým sebezpřekračujícím, sebezpřesah, ač ne mrtvou nekonečností opakování získávajícím já.*“¹²⁸

---

¹²⁷ Srov. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy II. Co je existence*, s. 329–334.

¹²⁸ Cit. tamtéž, s. 233.

Závěr

Viděli jsme postupný vývoj řešení problému přirozeného světa, počínaje jeho objevením Husserlem, jako protikladu stojícímu ke světu vědy. Protikladu, který je vlastně zapomenutým a podceňovaným základem vědy. Záhy jsme pojímali svět jako celek, viděli jsme, že svět není složenina o dvou částech, ale že svět je jen jediným světem. Seznámili jsme se se specifickou metodou fenomenologie, která měla být prostředkem k nalezení základu onoho jediného světa. Poté jsme postupně stopovali Patočkovu prvotní popisování přirozeného světa. Patočka zde jako pokračovatel Husserla nepřišel s ničím novým, ale našli jsme u něj mnohem preciznější rozvržení světa jako horizontu všech horizontů s jeho základními konstitucemi – protikladu domova a cizoty, času a nálad, jako zabarvujících prvků našeho života.

Zde se ještě Patočka držel typické husserlovské metody epoché. Postupně však tuto metodu opouští a rozšiřuje s tím, že pro Husserla zůstává bytí vědomí jeho metodou nedotčené a základem všeho se pro něj stává subjektivita. Patočka postupuje dál a rozšiřuje epoché i na již zmíněný subjekt, přestává předpokládat sám sebe, a tím se mu zjevuje i subjekt sám a základem všeho zjevování se mu stává svět. *„Podmínkou možnosti zjevování nemůže být transcendentální ego, kterým je zjevování omezeno na vykazatelnost a které nedovoluje překročit rovinu vědomí. Fenomén transcendence, jež lze podle Patočkových analýz vypreparovat z Husserlovy epoché, však tuto rovinu vždy již přesahuje.“*¹²⁹

Záhy jsme pochopili člověka jako tělesnou bytost, vztahující se ke světu skrze své vlastní tělo, skrze pohyb. Představili jsme hlavní stavbu prostoru, ve kterém se tento pohyb odbývá, s jejími referenty nebem a zemí. Tím se nám ukázala Patočkova filosofie jako filosofie existenciálního pohybu, kde jsme krátce představili tři životní pohyby, skrze které člověk je člověkem ve světě.

Patočka Husserlovi vytýkal, že v jeho filosofických rozborech chybí problém celkového pohybu, s kterým by měl být člověk, jakožto „komponenta lidské bytostné historie“ propojen.¹³⁰ Ale toto důležité propojení v jeho filosofii nelze provést, protože

---

¹²⁹ Cit. Petříček, M. *Jan Patočka a myšlenka přirozeného světa*. Filosofický časopis.

¹³⁰ Srov. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy II. Co je existence*, s. 234.

v jeho koncepci chybí problém celkového pohybu, kterým je lidský život ve světě. Na druhou stranu Patočkovu prohloubení přirozeného světa „vede k tomu, že označení ‚přirozený svět‘ již není s to obsáhnout problematiku, která se v jeho rámci prakticky řeší. Jeho meze již rozrušuje sama dynamika pohybu existence jako základní moment takto tematizovaného celku, v jehož rámci se pak prolínají ontické či ‚antropologické‘ analýzy s ontologickými, které nakonec převažují, a fenomenologie přirozeného světa přechází do fenomenologie zjevování. Ale lze fenomén transcendingujícího života, který je místem zjevování, nazývat ještě ‚přirozeným světem‘?“. ¹³¹

Co je ale i přes značné rozdíly těchto autorů typické, je jejich hodnotný přístup k práci. Jejich neustálé tíhnutí po dokonalosti by se dalo charakterizovat Patočkovou první větou v úvodu jeho díla *Přirozený svět jako filosofický problém*: „Jde o rozvedení několika jednoduchých myšlenek, které si vyžádalo dosti složitěho způsobu výkladu a dokazování.“ ¹³² Fenomenologie, jak známo, měla být přísnou vědou, a oba autoři se jí snažili jako takovou vybudovat. Ke svým předchozím pracím se v průběhu svého života vraceli a vedli ke stále větší dokonalosti.

Problém světa se v různé míře objevuje u dalších fenomenologů, jako jsou Ludwig Landgrebe, Maurice Merleau-Ponty nebo Heinrich Rombach. ¹³³ Historicky na Husserlovo rozpracování tématu světa našeho života navázal například představitel fenomenologické sociologie Alfred Schütz nebo toto téma specificky pojal ve své teorii komunikativního jednání Jürgen Habermas.

Otázka vztahu vědeckých teorií k předvědeckému světu našeho života zůstává v platnosti i v současné době, a pohusserlovský vývoj např. filosofie vědy přinesl taková pojetí, která na Husserlovy analýzy přímo nebo nepřímo navazují. Také jazykové teorie významu, které odkazují na společenskou praxi (v protikladu k tzv. soukromému jazyku), jako třeba pozdní Wittgenstein, řeší obdobné problémy, byť s odlišnými závěry. Fenomenologie je jedním z nejhutnějších proudů filosofie, v průběhu let

---

¹³¹ Cit. Petříček, M. *Jan Patočka a myšlenka přirozeného světa*. Filosofický časopis.

¹³² Cit. PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět*, s. 129.

¹³³ Srov. BLECHA, I. *Husserl*, s. 145.

ovlivnila existencialismus, hermeneutiku, poststrukturalismus. Její metoda zasahuje i do další oborů, jako jsou religionistika, estetika a psychologie.¹³⁴

---

¹³⁴ Srov. BLECHA, I. *Husserl*, s. 141.

Literatura

BERNET, R; KERN, I; MARBACH, E. *Úvod do myšlení Edmunda Husserla*. Praha: OIKOYMENH, 2004. ISBN 80-7298-122-6.

BLECHA, I. *Husserl*. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-7198-066-8.

BLECHA, I. *Jan Patočka*. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-287-3.

HUSSERL, E. *Krise evropských věd a transcendentální filosofie*. Vydání 2. Praha: ACADEMIA, 1996. ISBN 80-200-0561-7.

KOHÁK, E. *Jan Patočka; Filosofický životopis*. Praha: H & H, 1993. ISBN 80-85787-21-0.

PATOČKA, J. *Úvod do studia Husserlovy fenomenologie*. Praha: 1996.

PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy I. Přirozený svět: texty z let 1931–1949*. Ed. Ivan Chvatík, Jan Frei. Praha: OIKOYMENH, 2008, 471 s. ISBN 978-80-7298-307-0.

PATOČKA, J. *Fenomenologické spisy II. Co je existence: texty z let 1965–1977*. Ed. Pavel Kouba, Ondřej Švec. Praha: OIKOYMENH, 2009, 669 s. ISBN 978-80-7298-420-6.

PETŘÍČEK, J. *Jan Patočka a myšlenka přirozeného světa*, *Filosofický časopis*, 1990, roč. XXXVIII, číslo 1–2.

Abstrakt

Andersová, A. Přirozený svět u Husserla a Patočky. České Budějovice 2015. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce PhDr. Jan Samohýl, Th.D.

Klíčová slova: Přirozený svět, fenomén, subjekt, objekt, transcendence, intersubjektivita, epoché.

Cílem práce je představit problém přirozeného světa u Edmunda Husserla a Jana Patočky. Práce v krátkosti představuje fenomenologickou filosofii jako svébytný filosofický obor spolu s její specifickou metodou. V jednotlivých pasážích se věnuje nejprve Edmundu Husserlovi, jakožto zakladateli této filosofie a objeviteli „přirozeného světa“. Dále pak představuje Patočkovu detailnější rozpracování struktur „přirozeného světa“ spolu s jeho vlastním pojetím.

Abstract

Natural world of Husserl and Patočka.

Key words: Natural world, phenomenon, subject, object, transcendence, intersubjectivity, epoché.

The aim of this work is to introduce a problem of natural world by Edmund Husserl and Jan Patočka. This work introduces phenomenological philosophy in short as a distinctive philosophical field with its specific method. In particular passages, the work deals with Edmund Husserl first as he is the founder of this philosophy and a discoverer of “natural world”. Further, it introduces more elaborate structures of “natural world” by Patočka with his own notion.